

A Korunk (1926–1940) szemrevétele

Milyen volt a régi Korunk? Könyvtárainkban, ahol megtalálható, évfolyamonként vastos kötetekbe kötve áll a kutatók rendelkezésére. Holott akkor, amikor eredeti funkcióját betöltötte: számonként olvasták. Márpedig a lap külső-belső aspektusának sok fontos, akkor evidens jellegzetessége homályosul el a 900–1100 oldalas kötetek forgatója előtt. Milyen volt a régi Korunk, és miért volt formája, szerkezete olyan, amilyen volt? Az itt következő dolgozat megkísérli összefoglalni azt, amit tudni erről a legfontosabbnak tűnik: milyen körülmények között, miért, hogyan alakult a Korunk beosztása, szerkezete, külső köntöse, mit mond és miről hallgat a lap impresszuma, címlapja és így tovább. E dolgozat célja megkönnyíteni a kutatók számára az évfolyamok corpusában való tájékozódást. Szerzője ezen túl tiokban abban is reménykedik, hogy a lap formai kérdéseit taglalva valamelyest a szellemét is közvetítheti.

Kísérletező műhely is volt a régi Korunk, gondolatlaboratórium. Ha jelszóba sürítették volna a lap e jellemző vonását, az a jelszó, az a mottó a változásra utalt volna. Változtatva változni, változva változtatni — talán így.

A formai jegyek tekintetében (címlap, beosztás, rovatok, tipografizálás) mégis inkább hagyományörzőnek mutatkozott. Saját hagyományait konzerválta. Egy részükhöz tudatosan ragaszkodott, más részüktől meg nem állt módjában szabadulni. Az így kialakuló eredmény, a formai jegyek hagyományossá nemesedése aztán fontos funkciót töltött be: a lapnak önmagához való hűségét, önmagával való azonoságát jelképezte. Közben persze változott a forma is. De úgy, hogy a kontinuitás, az önmagával való azonoság a lap külső jegyeiben mégis mindig pregnánsan érvényesült. Alábbiakban a régi Korunk formai jegyeiben igyekezzük megragadni, érzékeltetni a megmaradásnak ezt a különös metamorfózisát. Ennek során az évfolyamok régebbi és más célú tanulmányozása, forgatása során nyert, de idevonatkozó empirikus tapasztalatokon és ezeknek a „belelapozás“ szintjén való felfrissítésén, néhány egzakt adattal való kiegészítésén túl egy kiváló szakdolgozat (Bálint Lajos: *A Korunk szerkesztése* — államvizsga-dolgozat — Tudományos irányító Csehi Gyula docens-doktor egyetemi tanár — Kolozsvár, 1972 — Gépirat) adataira is támaszkodunk.

Borító, fejléc. Bizonyára nem véletlen, hogy a leginkább külső formajegy, a lap borítója és főként a címlap fejléce a Korunk leghagyományörzőbb eleme volt. Aki a lap első (1926. februári) és utolsó (1940. szeptemberi) számának címlapjait egymás mellé teszi, egyetlen tekintettel megállapíthatja, hogy a lap címét tartalmazó fejléc (betűtípusa, nagysága, a lapon való elhelyezése tekintetében) másfél évtized alatt hajszálnyit sem változott.

Feltűnőbb eltérés a két címlap között csupán annyi, hogy míg 1940-ben a lapcímet viselő felső, és az évet, hónapot, évfolyam- és sorszámot tartalmazó alsó záróléc között tömött sorokban olvasható a lapszám tartalma, az 1926-os évfolyam a tartalomjegyzéket a borító belső oldalán hozza. A címlap így levegős marad: felső negyedét a fejléc (cím, alcím, a szerkesztő neve) foglalja el, lent az év és a hónap olvasható, közvetlenül e fölé pedig embléma kerül: lángnyelvek csapnak fel a földgömb felső, északi ívén. Nem fér hozzá kétség: a föld borul lángba, a rajz minden jelzésszerűsége mellett is felismerhetők rajta a Skandináv-félsziget meg a Brit-szigetek kontúrjai. (Beszédes, sokatmondó jelkép. Hogyan kerülhette el mindazok figyelmét, akik a lap korai szakaszát értelmezték? Hisz ez az embléma a címlapon mond olyan fontosat a szimbolika nyelvén, mint egy vezércikk.)

Ez az embléma az 1927-es évfolyam címlapjáról elmarad, helyén a lapszám tartalomjegyzéke olvasható ugyanabban az elrendezésben, mint majd az utolsó, 1940-es évben is. És ettől kezdve, egyetlen évfolyamot — az 1929-est kivéve — a Korunk címlapja lényegében ez marad.

1929-ben azonban a Korunknak nem csupán külső köntöse változott meg. Az előző évek kétségtelenül baloldali, a marxizmussal rokonszenvező általános tájékozódásában mégis eklekticista vonásokkal induló szemle ebben az évben vált következetesen marxista megalapozású szellemi műhellyé. Tehát marxistává fejlődésével egyidőben megváltozott a lap borítója — valamint a lap egész grafikai-tipografikai kiállítása. Egy ilyen együttváltozásra érdemes odafigyelni.

A megváltozott külsejű januári szám utolsó oldala tájékoztatja az olvasót: „A címlapot tervezte Kassák Lajos.“ Bálint Lajos említett dolgozatában ezen túlmenően arra a következtetésre jut, hogy a lap új tipografizálása (oldaltűkör, rovatfejlécek, betűtípusok stb.) is Kassák tervezéséről tanúskodik. Milyen ez a megújult külső forma? Egészében, részleteiben egyaránt szép, elegáns, célszerű. Kétségtelenül a legszebb a Korunk pályafutása alatt. (A későbbi években a lap romló anyagi helyzete késztette a szerkesztőt olcsóbb megoldásokra.) Itt csak a borítólapról szólva: az 1926—1928-as évfolyamok hamuszürke színű, érdes fogású kartonja helyett az 1929-es évfolyam fehér, sima karton borítóval jelentkezik. A címet és alcímet tartalmazó fejléc és az év-, hónap-, évfolyam- és lapsorszámot tartalmazó záróléc közötti mezőről elmarad a részletes tartalomjegyzék. A záróléc felett közvetlenül négy-öt sorban a szám jelesebb szerzőinek neve olvasható. A címlap szabadon maradt majdnem négyzet alakú mezejét pedig egyszerű, de mutatós kétszínnyomású mértani idom tölti ki (január: piros—bordó, kék fejléccel, február: sárga—zöld, kék fejléccel, március: zöld—fekete, fekete fejléccel, április: kék—téglasszín, fekete fejléccel). A lapcímet tartalmazó fejléc változatlanul ugyanaz, ugyanúgy a címlap felső sávján elhelyezve. Csupán annyi a változás, hogy — a címlap grafikai egyensúlya végett — középről kissé bal oldalra tolódott. (Az 1926—1928-as évfolyamok kétszínnyomású — fekete—piros — címlapjától eltérően a kassáki címlap három színnel, tehát nagyobb költséggel készült.)

A májusi és további címlapokról elmarad a Kassák tervezte grafika, helyébe visszatér a szám részletes tartalomjegyzéke (a korábbi és későbbi szimmetrikus tipografizálás helyett baloldalt margóval). Ez a fehér alapon kétszínnyomású (kék—piros vagy fekete—piros) címlap egyensúlyával, szép ritmusával kétségtelenül a legsikerültebb a tizenöt évfolyam kevés számú címlapváltozata között.

Az 1930. januári számtól újra változik a címlap. Ez a változat azonban — kis eltérésektől eltekintve valójában visszatérés az 1927—1928-as grafikai megoldáshoz — most már a végleges forma lesz. Az oldal felső 5 cm-es sávját (valamivel több mint 1/5-ét) a címet és alcímet tartalmazó fejléc tölti ki, amely most újra az oldal közepére került, az évet és hónapot, évfolyam- és lapsorszámot tartalmazó záróléc pedig a címlap alsó 3½ cm-es sávját foglalja el. Az így közbefogott, téglalap alakú mezőn a lapszám tartalma olvasható — egyszerű nyomdai szedés-sel, szimmetrikusan tagolódo sorokban. Ez a címlap az 1930—1933-as években kétszínnyomású (a lapcím és a záróléc szövegrésze piros, minden más fekete), 1934-től — nyilván takarékosági megfontolásokból — egyszínű, fekete nyomású. Ettől az egyetlen változástól eltekintve azonban a címlap grafikai megoldása tizenegy éven át nem változik többé.

Mi változik a borítólapon?

— Az *alcím*. 1926-ban és 1927-ben: HAVI SZEMLE (de a borító belső oldalán: VILÁGNÉZETI HAVI SZEMLE); 1928-tól 1936. októberig: VILÁGNÉZETI ÉS IRODALMI HAVI SZEMLE; 1936. novembertől — végig: TUDOMÁNY ● IRODALOM ● MŰVÉSZET ● ÉLET.

— A borítólap színe és minősége. 1926—1928: jó minőségű, érdes tapintású hamuszürke karton; 1929: jó minőségű fehér karton; 1930—1933: jó minőségű világos drapp — de előkerülnek párhuzamosan ugyanazon számokból más színű (halványkék, almazöld, fehér karton, sőt fehér papír) borítós példányok is. (Kolozsvári nyugdíjas nyomdász mondott el Bálint Lajosnak egy esetet, amikor éppen a soron levő Korunk-szám borítólapjának a nyomása azért késett, mert hiányzott a karton. A gép állt, a nyomdászok türelmetlenkedtek, Gaál pedig azzal csitította őket, hogy már elküldött anyagért a papírkereskedésbe. Valóban, nemsokára egy feltűnően szép fiatal lány [későbbi felesége, Zámszky Margit lehetett] hozta a kartont. A történetből kiderül: legalábbis előfordult, hogy a lap papír- és kartonszükségletét a város papírüzleteiből vásárolták meg, az éppen raktáron lévő áruból. Így történhetett, hogy ha a keresett színből nem volt elég raktáron, más színnel pótolták.) 1933-ig bezárólag a címlapot mindig legalább két színnel nyomták, 1934-től csak feketével, gyengébb, itatósszerű kartonra. 1934. 1-től a 7—8. számig: narancssárga karton; 1934. 9-től 1938-ig bezáróan: citromsárga karton; 1939—1940: rozsdabarna karton. (De 1934-től is ismerünk fehér, illetve sárga papírborítós párhuzamos számokat. A súlyos anyagi gondokkal küszködő lap nyilván a kedvezményes előfizetők példányaitól spórolta el a drágább kartont.)

— Fontosabb változások a borítólap többi oldalán. A címlap belső oldalának fejlécén: 1928. decemberig — „Szerkeszti Dienes László“; 1929. januártól — „Szerkeszti Dienes László és Gaál Gábor“ (GG 1928 elejétől gyakorlatilag már társszerkesztő, de ebben az évben még csak a „főmunkatársak“ sorában szerepel a neve); 1931. szeptembertől — „Szerkeszti Gaál Gábor“. (Így: szerkeszti. Nem szerkesztő. Se Dienes, se Gaál. Hiszen mindkettő Nansen-útlevéles emigráns, márpedig Romániában csak román állampolgár lehet bejegyzett, tehát felelősségre vonható szerkesztő. Ilyen is van. 1931 szeptemberétől a neve is feltűnik a borító negyedik oldalán lent, apró betűkkel szedve: „Felelős szerkesztő Kibédi Sándor“ — egy baloldali gondolkodású fodrász és műkedvelő verselő. De ő csupán a nevét adta a vállalkozáshoz, és persze a kockázatot vállalta érte, ami korántsem volt csekélység.) 1938 júniusától — a királyi diktatúra sajtórendelkezései nyomán — a címlap belső oldalán új változat olvasható: „Főmunkatárs Gaál Gábor — Felelős szerkesztő Kibédi Sándor — Felelős kiadó Kovács Katona Jenő“ (aki nem a kiadóhivatal dolgozával foglalkozott elsősorban, hanem a lap szerkesztésében volt GG belső munkatársa és jobbkeze).

A borítólap belső és hátsó oldalainak a kitöltése 1930-ra alakult ki és állandósult. A címlap belső oldalán fentről lefelé: belső címfej a szerkesztő(k) nevével; a kolozsvári, budapesti, kassai és újvidéki (szabadkai) „szerkesztőség és kiadóhivatal“ (valójában az ottani főmunkatárs lakásának) címe; előfizetési díj és egyes példány ára lejben, pengőben, cseh koronában, dinárban, schillingben, svájci frankban; az olvasóknak szánt alkalmi közlemények. A szabadon maradt helyet, valamint a hátsó borító belső oldalát haladó szemléletű könyvek és egyéb kiadványok hirdetéseivel (az utolsó években állami sorsjáték-reklámmal is) töltötték ki.

Megjelenés, terjedelem. Nem legenda — történelmi tény: tizenöt éven át a Korunk az esedékes hónap első napján az előfizető asztalán volt. Amikor az 1938. januári számot, többrendbeli hátráltató körülmény — például a szerkesztő betegsége — folytán csak január 6-án tudták postázni, ezt GG egy aznap keltezett levezetésben saját személyes kudarcként panaszolta el.

A lap évenként tizenegyszer jelent meg 1-től 12-ig terjedő számozással, egy nyári összevont duplaszámmal (július—augusztus, 7—8.). Egy-egy lapszám terjedelme: 1926—1930 között 5 ív (= 80 oldal) volt; 1931—1936. februárig 5—5½ ív között váltakozott; 1936. márciustól 6 íven (= 96 oldal) állandósult. A nyári összevont számok: 1926—1928 — 7 ív (= 112 oldal); 1929—1934 — 7½ ív (= 120 ol-

dal); 1935 — 8 ív (= 128 oldal); 1936-tól — 9 ív (= 144 oldal). Az 1926. februári, első számtól az 1940. szeptemberi, utolsóig 161 megjelenés, összesen 903 ív (= 14 452 oldal) terjedelemben.

Fenti adatoknál az ívek nyomdai íveket jelentenek (egy nyomdai ív 16 oldal). A szöveg mennyiségét viszont az ún. szerkesztői ív fejezi ki (egy szerkesztői ív 40 000 nyomdai jel). A Korunk takarékoskodott a papírral, oldalait sűrű szedéssel töltötte meg: minden egyes nyomdai ívén 1,4 szerkesztői ívnyi szöveget közölt. Az 5-6 nyomdai ív terjedelmű Korunk-számok tehát 7-8,4 szerkesztői ívre rúgó szöveget tartalmaznak, ennek megfelelően az átlagosan 60 nyomdai ívet kitevő Korunk-évfolyamok 84 szerkesztői ív terjedelmű szöveget jelentenek, a tizenöt évfolyam összesen 903 nyomdai íve pedig 1264 szerkesztői ív terjedelmű szövegnek felel meg. A lap példányszáma felől nem maradt fenn írott dokumentum. A munkatársak emlékezte szerint a Korunk számonként 900-1100 példányban jelent meg.

A lap nyomdai kivitelezése szempontjából két merőben különböző — bár egyikből a másikba csak fokozatosan átfejlődő — korszakot állapíthatunk meg. 1930-ig bezárólag általában jó minőségű papiros és nyomdai munka, szép betűtípus, elegáns, levegős tördelés (rovat-fejlécek, címek, laptükör) jellemzik a Korunk számain. Tipográfiai szempontból ezen belül is kiemelkedik a már méltatott, Kassák tervezte évfolyam, az 1929-es, amely — megismételjük — a lap marxistává érésének is az éve.

A nyomdai kivitelezés terén a negatív fordulat kezdete 1931, és a folyamat 1934-re teljeseedik ki. A változás hátterében pedig az az egyszerű tény állt, hogy 1929-es baloldali radikalizálódása után a Korunk fokozatosan elvesztette számos korábbi polgári liberális előfizetőjét, a lap anyagi bázisa leszűkült, s bizonytalanná vált. Es bár GG szívós kitartással és nem kevés leleménnyel igyekezett elensúlyozni ezt (például a lapot pénzügyi akciókkal is támogató Korunk-barátok köre létrehozása a nagyobb városokban), minden erőfeszítésének végső eredménye mégis csupán annyi volt, hogy a szinte évenként bekövetkező csődveszélyt pénzügyi „tűzoltóakciókkal” mindig sikerült a következő évig elhárítani.

Ebben a helyzetben a lap nem válogathatott. 1931-től egy kis kapacitású, gyenge és avult felszerelésű nyomdában készült (Fraternitas Könyv- és Lapkiadó R.T. Kolozsvár). S minthogy a nyomdatulajdonosok számára érthető módon sok más, hitelképesebb ügyfél fontosabb volt, mint a mindig hátralékos Gaál Gábor, a Korunk nyomdai munkálatai számára rendszerint a betűállománynak és a munkaerőnek a gyengébb, vegyesebb maradéka jutott. Sőt, hogy a jobban fizető ügyfelet el ne szalasszák, előfordult, hogy a tulajdonosok az üzem teljesítőképességénél többet is vállaltak. Ilyenkor a hátralékos Korunk sedésének egy részét a Fraternitas kiadta bérmunkába nála is silányabb zugnyomdákknak. Ez a magyarázata annak, hogy — különösen a 30-as évek közepétől — amikor a nyomdaadósság aggasztó módon felszaporodik, a lap tipográfiai szempontból igen vegyes látványt nyújt: elkopott, többféle típusú betűk (előfordul egy cikkben belül is kétféle betűtípus), egyenetlen nyomás, hanyag korrektúra és így tovább.

A rossz nyomdával való kényszerű megalkuvás készítette a szerkesztőt a tartalom terén való sajátos kompenzálásra. Leveleiben visszatérő jelszóvá válik a tartalmi gazdagságra való törekvés, a papír teljes felületének a kihasználása. Mert valóban szebb, elegánsabb volna, ha minden főtési írás, minden rovat új lapon indulna, a szöveggel teli lapok egymásutánját szempihentetőként egy-egy oldal lenti felének-harmadának fehér foltja szakítaná meg. Levegősebbé válna a lap. Esetleg jó grafikával lehetne még tetszetősebbé tenni. Igen, ha a Korunk merített papíron készülne. De ha nem futja, csak olcsó papírra és rossz nyomdára, akkor mit ér, ha üresen maradt fél oldalak ásítanak az olvasóra? Aki szegény, legyen

takarékos: ez a szegénység erénye. Gaál úgy takarékoskodott a papírral, hogy keskenyebbre vette a margókat, ha pedig a tördelés úgy hozta, hogy az egyik rovat az oldal közepén végződött, közvetlenül alája tördelte a következő rovat fejlécét és indító cikkét. És amikor csupán egy keskeny csík maradt üresen a lap alján, azt kitöltötte egy néhány soros „tálló“-anyaggal. Így jött létre a „Kultúrkrónika rövid idézetekben“ című gyűjtemény, vagy „Az idő jegyei nyugati lapok apró-hirdetéseiben“ című összeállítás.

Így alakult ki a Korunk hagyományossá patinásodott tipográfiai aspektusa — zsúfoltsága, az olcsó nyomda minden elkerülhetetlen szépséghibájával — mint kényeszerű hagyomány, amelyet végül is — ha már nem állt módjában szabadulni tőle — nemesi levélként méltósággal vállalt.

A *Korunk beosztása*, az egyes laprészek egymás közötti aránya a 6 íves lap-számot alapul véve így alakult: 3 ív a lap főteste, 1-1 ív a két törzsrovat, a KULTÚRKRÓNIKA és a SZEMLE terjedelme, a fennmaradó egy íven a többi rovat osztozott. Ezek az arányok az 1926—1935-ös évfolyamok 5—5½ ív terjedelmű lapszámaira is érvényesek. Az egyes laprészek közötti, számonként előforduló plusz-mínusz eltolódások az évfolyamok során kiegyenlítődnek.

A lap főteste és a két törzsrovat a tizenöt évfolyam egyetlen számából sem hiányzott. Más rovatok, bár rendszeresen, de nem szükségképpen minden számban jelentkeztek (hanem például egymást váltva). A laptest tipográfiai aspektusát is az említett három állandó összetevő adta meg: a lap főtestének írásait különálló cím, a szerző nevének kiemelt feltüntetése, az oldaltükör teljes szélességében szedett sorok jellemzik. Hasonlóképpen a törzsrovatok élén álló, egy vagy két, rendszerint terjedelmesebb, de olykor kisebb, tanulmány jellegű, irányadó vezetőcikket is. A továbbiakban mindkét rovat oldaltükre kéthasábos. A rovatonként tíz-tizen-négy (sőt több) rovatcikk folyamatosan szedett szöveg, melyet csak a kövérebb betűvel szedett cím (rendszerint a cikk kiugrasztott kezdőszavai) és a cikk végén, a szerző zárójelbe tett neve vagy szignója után kihagyott sor tagol.

Törzsrovatnak nem csupán azért nevezzük a KULTÚRKRÓNIKÁ-t és a SZEMLÉ-t, mert kezdettől és minden egyes lapszámban megtalálható. Mint látni fogjuk, több más hagyományos Korunk-rovatnak is e kettő egyike volt a bölcsője. Más rovatok születése és élete a főtest közleményeire vezethető vissza. Ezért indokolt a lap szerkezetének bemutatását e három főösszetevő (a lap főteste, a Kultúrkrónika és a Szemle) jellemzése köré csoportosítani.

I. A lap **FŐTESTÉ**-t, tehát a lapszám hozzávetőlegesen fele terjedelmét nagyobb tanulmányok, esszék, teoretikus jellegű írások, illetve novellák, riportok, dokumentumok töltötték ki. Olykor egy probléma körül konvergáló, ún. súlypontos számok formájában. Máskor egy-egy problémakört több egymást követő számban visszatérő témaként térképezett fel a lap. 1926—1929 között három regényt és két kisregényt is közölt a Korunk 36 folytatásban 480 oldalon. (A legnagyobb visszhangot Nyikolaj Ognyev *Kosztya Rjabcev tanuló naplója* című regénye keltette, Balázs Béla fordításában az 1929-es évfolyamban.) Verset először 1932. decemberi számában közölt a Korunk: Illyés Gyula *Hősökről beszéltek* (I. rész) és József Attila *Invokáció* című költeményét. Ettől kezdve rendszeresen közöl a lap verseket, gyakran valamilyen csoportosítási elv szerint összefogott verscsoport (például Fialat magyar lírikusok, Mai román költők, Amerikai néger költők verseiből stb.) formájában.

A lap főtestében közölt több írás egészét vagy egyes tételeit vitató reflexiók már az első évfolyamban új rovat indítására készítetik a szerkesztőt.

HOZZÁSZÓLÁS az új rovat címe, és az első két évfolyam tíz számában, rendszerint egy-két írással, ½—2 oldalas terjedelemben fordul elő. Ez a vitarovat a következő években

DISPUTA címen jelentkeznek. A III. és IV. évfolyam tizenhárom számát élénkíti eleven, polemikus szellemével.

1931-től a két rovatcím párhuzamosan szerepel, olykor egyazon számban, egymás mellett. A két rovat írásainak összevetéséből fény derül a szerkesztői intencióra is: a Disputa egyes konkrét írásokkal polemizáló reflexiók rovata; a Hozzászólás általános jelenségeket tollhegyre tűző, glossza jellegű írásoknak a helye volna, ha a beérkező vitacikkek minden esetben egyértelműen besorolhatók lennének az egyik vagy a másik rovatba. Az itt publikált írások egy részének vitatható besorolása mindenesetre a határesetek problematikusságára, illetve a két rovat egymást átfedésére irányítja a figyelmet.

A 30-as években a két rovat mindegyike fél oldaltól négy-hat oldalig is terjed, egy vagy két írást, esetleg választ és viszontválaszt tartalmaz, és mindig a lapszám végére kerül. Rendszerint velük zárul a lap. (A harmincas években azonban a következőkben ismertetendő, időnként szereplő Folyóírat szemle című rovat, amikor jelentkezik, a Disputa, illetve a Hozzászólás mögé kerül.) Ez után legfeljebb

A **KORUNK HÍREI** című, szintén időnként jelentkező rovatnak a lapterjesztés vagy a hátralékos előfizetések ügyét felvető rövid üzenetei olvashatók.

II. A **KULTÚRKRONIKA** tíz-tizennégy, változatos tematikájú, színes, tájékoztató és egyben mindig állásfoglalást sugalló cikkével az olvasók többségének legkedveltebb rovata volt. A lapban mindig a főtest után következett. Cikkei a magyar és a nemzetközi szellemi élet, a társadalmi mozgalmak és politikai jelenségek, művészeti törekvések és társadalomtudományi eredmények, természettudomány és technika legidősebb kérdéseiről tájékoztatták az olvasót.

Éppen széles tematikája következtében a Kultúrkrónikának kezdettől sajátos belső tagolódása észlelhető.

VILÁGPOLITIKAI PROBLÉMÁK címmel már az első két évfolyam két-két számában a rovat keretében elkülönülő fiókrovat jelentkezett. Az új rovat ebben a formában (a Kultúrkrónika külön részeként) rendszeressé vált, 1-2 igényes, elemző cikke 2—4 oldalt vett el anyarovatától. Öt évig tartott ez az „albérleti“ viszony, míg végre az 1931. májusi számtól önállósult ez az immár nem is új rovat: a Kultúrkrónika és a Szemle közé ékelődve folytatta pályáját, majd hamarosan tovább differenciálódott. A következő (1932-es) évben ugyancsak a Kultúrkrónika és a Szemle között elhelyezve két testvérrovata indult:

VILÁGGAZDASÁGI PROBLÉMÁK (KÉRDÉSEK);

GAZDASÁG ÉS POLITIKA (ez utóbbi rovatcím csak két évfolyamban, 1932-ben és 1936-ban, összesen 14 lapszámban fordul elő).

A szerkesztő 1935-ben megkísérelte, hogy fiókrovatok formájában a témakörbe vágó kisebb jegyzetekkel színesítse a világpolitikai és világgazdasági rovatokat, a

VILÁGPOLITIKAI JEGYZETEK, valamint a

VILÁGGAZDASÁGI JEGYZETEK azonban a következő évfolyamokban már nem jelentkeztek. További, nem csupán formai változás, hogy 1936-tól új címet kapott a világpolitikai rovat:

VILÁGSZEMLE fejléccel jelentkezett, és azzal a törekvéssel, hogy az addig változó, az események egészéből mindig egy-egy kiemelt részkérdést tárgyaló cikkek helyett ezentúl hónapról hónapra a nemzetközi események egész folyamatának elemző körképét nyújtsa. Végül 1938-ban

KÖZÉPEURÓPAI KÉRDÉSEK címen megjelent a lapban e rovatcsalád legfiatalabb, de kezdettől érett, nagykorú tagja. (Első alkalommal, a májusi számban az új rovat a **KELETEURÓPAI KÉRDÉSEK** címet viseli.) A gazdasági-politikai rovatoknak természetesen korábban is kiemelt témája volt Közép-Kelet-Európa.

Ezeknek az írásoknak önálló rovatba sorolása a problémakör megnövekedett súlyára hívja fel a figyelmet.

Ezek az egy tőről sarjadt rovatok számonként váltakozva, de igen gyakran együtt, egymást kiegészítve jelentek meg, rovatonként 1—3 cikkel, 4—14 oldalas terjedelemben, a főtestbeli írások tipográfiai formájában (kiemelt cím és aláírás, az oldaltükör teljes szélességében szedett sorok). Helyük mindig a *kéthasábos tükrű Kultúrkrónika* és Szemle között volt. Ez a Korunk összképét is változtatossabbá tette, mintegy a lap tipográfiai ritmusát szolgálta.

Megemlítendő még itt, hogy az 1933-as évfolyam hat számában, ugyancsak a Kultúrkrónikából differenciálódó rovatkísérletként

TERMÉSZET ÉS TECHNIKA című rovat jelentkezett 4—12 oldalon a törzs-rovatok mintájára, tehát teljes oldaltükör szélességű sorokkal szedett vezető tanulmány (mely máskor a lap főtestében kapott helyet), ezt a témakörbe vágó és korábban a Kultúrkrónikába sorolt, rövidebb rovatcikkek követték, kéthasábos szedésben. A rovat mindig közvetlenül a Kultúrkrónika után következett a lapban. A későbbi években ez a rovat nem jelent meg többé. A témakör írásait újra a főtestben, illetve a Kultúrkrónika rovatban találta meg az olvasó.

1927-től a Kultúrkrónika rendszeresen visszatérő, elkülönült fiókrovata volt a

KULTÚRKRÓNIKA RÖVID HÍREKBEN — a korra jellemző, frappánsan kommentált rövid hírek 1-2 oldalas összeállítása. A rovat ebben a formájában utoljára az 1932. év májusi számában jelent meg. Ettől kezdve ugyanaz a tallózott, pár soros idézetanyag nem csokorba gyűjtve olvasható, hanem töltelékanyagként, azokon az oldalakon szétszórva, amelyeket a tördelő nem tudott végig szöveggel kitölteni. És bár ez a lap egészében szétszórt tallóanyag így nem rovat-szerű, jellemző, hogy a lap évi tartalomjegyzéke vagy

KULTÚRKRÓNIKA RÖVID HÍREKBEN, vagy pedig

KULTÚRKRÓNIKA RÖVID IDÉZETEKBE gyűjtőcím alatt tartja számon ezt a „salátaanyagot“.

ÓCSKA GRAMOFON LEMEZEK címet viseli Remenyik Zsigmond egyéni rovata, és szintén a Kultúrkrónika fiókrovataként jelenik meg rendszeresen az 1934-es évfolyamban. Ez a Remenyik-rovat a következő (1935) évben

BAGATELLEK címen folytatódik, de a Kultúrkrónika helyett a lap főtestében olvasható, ám az évi tartalomjegyzék ezt a sorozatot is külön, önálló rovatként tartja számon.

III. A SZEMLE kezdetben igen tág tematikájú és vegyes műfajú rovat. A líra műhelykérdéseitől a születésszabályozásig, a modern fizikai világképtől a népzene kutatás eredményeinek ismertetéséig terjedő problematika könyvkritika vagy folyóiratszemle során, recenzió vagy glossza formájában kerül itt megtárgyalásra. Végül is egyre inkább a könyvkritika rovata lesz. Természetesen a Korunk eredeti, szélesebb tematikájának megfelelően a szépirodalmi alkotások kritikája mellett az általánosabb érdeklődésre érdemes tudományos művek, szociológiai és lélektani, történelmi és műszaki tárgyú kiadványok, emlékiratok és dokumentumok bírálata is helyet kapott a rovatban.

1928—1932 között évfolyamonként átlag öt-hatszor jelentkezik, kezdetben közvetlenül a Szemle-rovat után, és mintegy annak függelékeként később a Disputa, illetve a Hozzászólás után a

FOLYÓIRATSZEMLE című rovat. Egy-egy napirenden lévő témát több lap megvilágításában mutatott be 1-2 oldal terjedelemben. Ez a rovat 1933-ban

LAPMONTÁZS címen, 1934-től

LAPOK, FOLYÓIRATOK címen szerepel. Az első (1934-es) évben megnövekedett (átlag 6) oldalszámmal és változatosabb anyaggal, később azonban visszatért az 1934 előtti forma és terjedelem.

A Szemle esetében is észlelhető az a Kultúrkrónikánál már tárgyalt törekvés, hogy a rovat egy-egy sajátosabb állandó témaköre idővel külön rovattá önállósuljon. (Tulajdonképpen a Folyóiratszemle anyaga is kezdetben a Szemle keretében kapott helyet.) A Szemléből született új rovatok esetében azonban úgy tűnik, hogy hosszabb a vajúdás, és gyakoribb az elvetélés. Az 1927. év szeptemberi számában

ÚJ KÖNYVEK cím alatt a Szemle fiókrövea formájában jelentkezik egy kísérletezés: 11 könyv fülszöveg jellegű és terjedelmű recenziója három oldal terjedelemben. Az ezt követő négy számból háromban, továbbra is a Szemle keretein belül,

RÖVID KÖNYVSZEMLE címen folytatódik a kísérlet az új rovattal, most már igényesebb, több esetben valójában rangos minikritikákkal. Három számban összesen 8 oldalon 13 kis írás jelent meg a Rövid könyvszemlében, de később ennek az új rovatnak nincs folytatása.

Más jellegű rovatokkal is kísérletezik a szerkesztőség a harmincas évek folyamán. Egyetlen alkalommal, az 1933-as év áprilisi számának Szemle-rovata utáni oldalán tűnik fel egy

HATÁRKÉRDÉSEK címet viselő rovat-fejlec. Alatta egyetlen, öt oldalas tanulmány pszichoanalízis és marxizmus viszonyáról, melyben a szerző a probléma korabeli vitáit is ismertetve fejt ki a maga álláspontját.

KRITIKAI PROBLÉMÁK című rovatot találunk a következő, 1934. év szeptemberi és októberi számának azonos helyén egy-egy hasonlóképpen igényesebb, ezúttal is az irodalomkritika elvi kérdései és gyakorlata viszonyát boncolgató hosszabb cikkel. A továbbiakban azonban ennek az indításnak sincs folytatása. Mindkét rovatkísérlet olyan írások jelentkezésével magyarázható, amelyek, bár tárgyuk, témájuk szerint a Szemlébe sorolhatók, terjedelmükkel és főként megírásuk módjával a megszokott könyvkritikán túllépő, teoretikus igényükkel túlnőttek a Szemle-rovat ennél szűkebb keretein. Annak pedig, hogy e két rovat mégsem bizonyult életképesebbnek, az a kézenfekvő magyarázata, hogy az ilyenszerű írásoknak ennél természetesebb helye volt a lap főteste.

LEVELEK A VILÁGNÉZETRŐL szövegű rovat-fejleccel is találkozunk egyetlen alkalommal, az 1936-os évfolyam szeptemberi számában egy három részből álló terjedelmesebb írás élén. Ez a cím azonban funkciója szerint tulajdonképpen annak a cikknek a címe, amelynek (rovatcím formájában) az élére került. Az évi tartalomjegyzék is (Kemény Gábor: *Három levél a világnézetről*) annak tekinti.

(Gaál Gábor lapfejlesztési elgondolásai nem csupán a jelentkező anyag, a feltáruló lehetőségek mentén mozogtak. Hatvany Lajoshoz intézett, 1937. augusztus 7-i leveléből valók a következő sorok: „Rég tervezem a lapban egy *Hagyomány és haladás* című rovat beiktatását. Távoli és közeli múlt, emlék és feledékenység, és új értelmezés lenne ez. De mit tehetek? Nem akad rá megbízható és tudós erő. Nem támogatna egy ilyen rovat megcsinálásában?” Ilyen rovatot nem találunk a Korunkban: nem akadt rá megbízható és tudós erő.)

A következő, átgondoltabb rovatfejlesztési koncepció már életképesebbnek bizonyult. A régi Szemle-rovat helyén 1936. januártól két, tartalmában új, összterjedelmében megnövekedett rovat indult, és maradt meg három évfolyamon át.

SZEMLE. Ennek a rovatnak csak a neve a régi. Formája-tartalma egyaránt merőben új. Cikkei élén — amelyek tulajdonképpen nem is cikkek — címként egy-egy könyv szerzőjének a neve s a mű címe áll. E cím után a könyv néhány soros bemutató-méltató recenziója következik, szerzőjének a szignójával, majd az így bemutatott műből más betűtípussal szedve egy-két oldalas jellemző, olvasmányos szemelvény. Ez a tartalmában, formájában megváltozott rovat három teljes éven át szerepel a lapban, számonként átlagban nyolc címet tartalmaz tizennégy oldal terjedelemben.

BÍRÁLATOK a másik új rovat címe. Ide sorolja a szerkesztő a tulajdonképpeni irodalomkritikát, helyesebben a tágabb értelemben vett könyvkritikát. Ez az új rovat hároméves pályája átlagában számonként öt kritikát tartalmazott tizenkét oldal terjedelemben. A szóban forgó évfolyamok (1936—1938) még egy formai változást hoztak. A papír gazdaságosabb kihasználása, a maximális mennyiségű szöveg közlése elvének jegyében megszűnt a törzsrovatok hagyományos, kéthasábos oldaltükre. Mind a régi Szemle utódjaként megjelenő itt tárgyalt két új rovat, mind a Kultúrkrónika írásai ezekben az években az oldaltükör teljes szélességében szedett sorokkal jelentek meg.

Gaál Gábor 1936. január 8-i keltezésű, Remenyik Zsigmondhoz intézett levelében maga szól a korábbi Szemle-rovat szétágazásáról külön Szemle és ettől elkülönülő Bírálatok rovatra. Ide iktatjuk a teljes passzust, mert betekintést nyújt a szerkesztő lapfejlesztő elgondolásaiba. Így szól: „A lap eddigi berendezésében a januári számmal némi változás történt. A lap a jövőben nem közöl úgynevezett könyvismertetések, hanem közöl az újonnan kreált *Bírálatok* című rovatban a szó szigorú és kimerítő értelmében vett bírálókat, s a könyvismertetések helyett a régi szemle-rovatban a szó helyes értelmében vett könyvbemutatókat végez. Egy-egy ilyen könyvbemutató abból áll, hogy az újonnan megjelent könyvekből egy-két (de semmi esetre sem több) jellemző oldalt szó szerint bemutat, és a közölt részlet elé 5—10, vagy 20 sort ír, amely a könyvet sommásan jellemzi. A januári szám szemle-rovata ebben az új beállításban már eddig is igen nagy tetszésre talált, s a jövőben ezt a módosulást mindenképp meg akarom tartani. Az új rovatval kapcsolatban arra kérem, legyen olyan jó olvasmányából állandóan szolgálni ilyen könnyen található, de a korra, viszonyokra, mindenféle jellemző anyaggal. Tekintetbe jöhet bármilyen friss könyv, bármelyik nyelvéből a világnak. Tekintetbe jöhet folyóiratokban olvasott jelentős tartalmú cikk is — minden, akár pró, akár kontra hangsúllyal.“

Ez a rovatosztódás, amint a fentiekből is kiderül, három teljes évfolyamon át, az 1936. januári számtól az 1938. decemberi számig bizonyult életképesnek. Az 1939. januári számtól kezdve azonban a két rovatot Gaál Gábor újra összevonta. Ezzel egyidejűleg *a két törzsrovat újra kéthasábos oldaltükörrel* jelent meg, és most már a lap megszűntéig ez a beosztás és forma maradt meg. Az összevont rovat címe az 1939-es és 1940-es évfolyamokban:

SZEMLE, BÍRÁLATOK. Jellege, tartalma, formája lényegében a régi Szemle-rovattal megegyező, átlagterjedelme számonként tizennyolc oldal.

Összegezés helyett táblázaton mutatjuk be a régi Korunk beosztásának, rovatainak alakulását és előfordulásuk statisztikáját a lap tizenöt éves fennállása során:

A laprész címe vagy elnevezése		Eredet	Terjedelem	Tűhőr	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	
1.	Főtest (cím nélkül)	1926. 1.-től önálló egysége a lapnak	Átlag 3 ív	Oldaltűkör teljes szélességében szedett sorok	10	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	8
2.	KULTÚRKRÓNIKA	1926. 1.-től önálló egysége a lapnak	Állandó törzsrovat [2] + fiókrovatok együtt átlag 1 ív	[2] vezetőcikke, mint [1], a rovatfest + fiókrovatok két-hasábos tűkör, cikkek folyamatosan, címek cikktessel egybe tördelve, kivéve 1936–1938, amikor olyan, mint [19], [20]	10	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	8
3.	Kultúrkronika rövid hírekben (idézetekben)	1927. 9.–1932. 5.: [2] fiókrovata, majd szétszórt töltelékanyag					4	8	6	5	3	2	elkülönült fiókrovat-egységként megszűnik, a lapban szétszórt töltelék, talló							
4.	Ócska gramafon lemezek	[2] fiók- 1934-ben Remenyik rovata Zsigmond											7	7						
5.	Bagatellek	[1] fiók- 1935-ben egyéni rovata																		
6.	TERMÉSZET ÉS TECHNIKA	Önálló rovat 1933-ban [1] + [2]-ből kiemelt anyagból	Átlag fél ív a [2], [7] és [12] terhére	Mint [2]								6								
7.	VILÁGPOLITIKAI PROBLÉMÁK	1926. 9.–1931. 2.: [2] fiókrovata; 1931. 5.-től önálló rovat	Egymást követő számokban, vagy egy számon belül együtt jelntkező rovatok	Mint [1]	2	2	7	8	7	7	9	8	9	11						
8.	Világpolitikai jegyzetek	1935-ben [7] fiókrovata											10							
9.	VILÁGSZEMLE	1936-tól [7] folytatása													7	9	4	10	6	2
10.	KÖZÉPEURÓPAI KÉRDÉSEK	1938–1940: [9] komplementer testvérrovata	Összterjedelem számonként 2/3–1 ív																	
11.	GAZDASÁG ÉS POLITIKA	[7] és [12] testvérrovata érintkező témákról									5				10					
12.	VILÁGGAZDASÁGI PROBLÉMÁK (KÉRDÉSEK)	1932-től [7]-tel párhuzamos komplementer-rovat									3	6	7	5						
13.	Világ gazdasági jegyzetek	1935-ben [12] fiókrovata													2					
14.	GAZDASÁGI KÉRDÉSEK	1936–1937-ben a [12] rovat-cím-változata													1	5				
15.	VILÁGGAZDASÁGI SZEMLE	[9] testvérrovata, [12] rovat-cím-változata																		1
16.	SZEMLE (1926–1935)	1926. 1.-től önálló egysége a lapnak	[16] és [21] mint állandó törzsrovat + fiókrovatok terjedelme átlag 1 ív;	[16], [17], [18], [21], mint [2]; vezetőcikk az oldaltűkör teljes szélességében + kéthasábos tűkör, cikkek folyamatosan, címek cikktessel egybetördelve	10	11	11	11	11	11	11	11	11	11						
17.	Új könyvek	[16] fiókrovatai 1927–1928-ban, folytatás nélkül maradt rovatindítási kísérletek				1	1													
18.	Rövid könyvszemle	[16]-ból kifejlesztett, egymást kiegészítő rovatok																		
19.	SZEMLE (1936–1948)	[19] és [20] összevonásával visszatérés [16]-hoz																		
20.	BÍRÁLATOK (1936–1938)																			
21.	SZEMLE, BÍRÁLATOK (1939–1940)																			8
22.	FOLYÓIRATSZEMLE	1928. 4.-től [16] fiókrovata;	[22]–[29] rovatok: kevesebb, mint 1/3–több, mint 2/3 ív terjedelmet foglaltak le összesen				2	6	8	7	4									
23.	LAPMONTÁZS	1929. 7–8.-től önállósul;											6							
24.	LAPOK, FOLYÓIRATOK	1930. 11.-től a lapban [28] és [29] között. [22], [23] és [24] egyetlen rovat címváltozatai												11	9	6				
25.	HATÁRKÉRDÉSEK	Rovatkísérletek [1] és [20]																		
26.	KRITIKAI PROBLÉMÁK	határzónájába tartozó frások száma													1	2				
27.	HOZZÁSZÓLÁS	[1]-béli, illetve máshol jelent közleményekkel vitázó frások rovata			2	8			2	7	2	2				2				2
28.	DISPUTA						5	8	2	7	8	4	4		2	1	2			3
29.	A KORUNK (A SZERKESZTŐSÉG) HÍREI	1926. 1.-től önálló egysége a lapnak			7	5	5	2		2	3	3	5	2	1	4				